

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ МОЛОДІ

CRITERIA FOR CLASSIFICATION OF INSTITUTIONAL FACTORS OF SOCIAL AND POLITICAL PARTICIPATION OF YOUTH

Матухно Г.Р.,

*аспірант кафедри політології, соціології та публічного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

В умовах функціонування сучасних демократичних держав значної актуальності набуває питання дослідження впливу політичних інститутів на забезпечення політичної участі населення, як важливої запоруки ефективного функціонування демократичної політичної системи. Не виключенням є й дослідження політичної участі молоді, як важливої соціально-демографічної групи, залучення якої до суспільно-важливих процесів є одним із пріоритетних завдань молодіжної політики сучасності. Водночас практика доводить, що успішне забезпечення можливостей для участі молоді у публічній політиці має спиратись на суттєву інституційну основу, яка охоплює цілий комплекс інституційних структур, особливості функціонування яких залежать від широкого спектру різних чинників. При цьому в умовах України такі політичні інститути ще знаходяться на етапі свого розвитку, перебуваючи у стані поступової імплементації європейських підходів до реалізації молодіжної політики. Саме тому головна мета статті полягає у виокремленні чинників, які впливають на політичні інститути, що сприяють забезпеченню публічної політичної участі вітчизняної молоді, та розробити підходи до їх класифікації, шляхом визначення валідних критеріїв їх типологізації.

Основна частина дослідження спрямована на здійснення аналізу, порівняння та характеристики основних інституційних чинників, що впливають на публічну політичну участь молоді в сучасній Україні. У ході дослідження було розкрито сутність найбільш дискусійних чинників, їх відмінності та доцільність розмежування одне від одного. Обґрунтовано особливості взаємозв'язку між структурою та людським потенціалом, інституційною пам'яттю та алгоритмами роботи, а також комунікативними ресурсами і особливостями зовнішнього сприйняття відповідних політичних інститутів. За результатами дослідження запропоновано декілька нових підходів до класифікації інституційних чинників публічної політичної участі молоді, що спираються на різні критерії. Окреслено поле для проведення подальших досліджень, орієнтованих на вивчення проблемного і перспективного виміру функціонування відповідних політичних інститутів у контексті сучасних реалій розвитку вітчизняної молодіжної політики.

Ключові слова: публічна політична участь, молодь, молодіжна політика, політична участь, публічна політика, громадянське суспільство, політичні інститути.

In the conditions of the functioning of modern democratic states, the issue of researching the influence of political institutions on ensuring political participation of the population, as an important guarantee of the effective functioning of a democratic political system, is gaining considerable relevance. The study of the political participation of youth, as an important socio-demographic group, whose involvement in socially important processes is one of the priority tasks of modern youth policy, is no exception. At the same time, practice proves that the successful provision of opportunities for youth participation in public policy must be based on a substantial institutional basis, which encompasses a whole complex of institutional structures, the peculiarities of which function depend on a wide range of different factors. Simultaneously, in the conditions of Ukraine, such political institutions are still at the stage of their development, being in a state of gradual implementation of European approaches to the implementation of youth policy. That is why the main goal of this article is to single out the factors that influence political institutions that contribute to ensuring the public political participation of domestic youth, and to develop approaches to their classification by determining valid criteria for their typology.

The main part of the study is aimed at analyzing, comparing, and characterizing the main institutional factors that influence the public political participation of young people in modern Ukraine. During the research, the essence of the most controversial factors, their differences, and the expediency of distinguishing one from the other was revealed. The peculiarities of the relationship between structure and human potential, institutional memory and work algorithms, as well as communicative resources and features of external perception of the relevant political institutions, are substantiated. According to the results of the research, several new approaches to the classification of institutional factors of public political participation of youth are proposed, based on various criteria. A separate field has been designated for further research, focused on the study of the problematic and prospective dimensions of the functioning of the relevant political institutions in the context of the modern realities of the development of Ukrainian youth policy.

Key words: public political participation, youth, youth policy, political participation, public policy, civil society, political institutions.

Постановка проблеми. Практики функціонування сучасних демократичних держав наочно демонструють, що вихідною вимогою для успішного функціонування демократичної політичної системи є забезпечення можливостей для здійснення політичної участі громадян, як вагомого

чинника формування, вдосконалення і реалізації місцевої та державної політики. При цьому не менш значну роль відіграє політична участь молоді, як, з одного боку, інструмент артикуляції інтересів даної соціально-демографічної групи населення, а з іншого – важливий чинник полі-

тичної соціалізації. У цьому контексті цілком логічно є орієнтованість європейських підходів до вироблення молодіжної політики, шляхом безпосереднього залучення молоді до процесів розробки і ухвалення рішень. Красномовним є підхід Ради Європи, за якого молодь розглядається не тільки як об'єкт, а й суб'єкт державної політики, в той час як політична участь – фундаментальним правом людини [10]. Однак, важливо розуміти, що успішна реалізація такого підходу вимагає наявності комплексу інституційних умов, які одночасно впорядковують та сприяють забезпеченню політичної участі молодих громадян.

Наразі сучасна Україна, навіть в умовах повномасштабного військового вторгнення, продовжує демонструвати орієнтованість на сприяння політичній участі населення, зокрема, її конвенційних форм, коректних для умов правового режиму воєнного стану. Не виключенням є і молодіжна політика, яка спирається на інституційну основу, одним із завдань якої є активізація залучення молоді до процесів ухвалення рішень [34; 35]. Разом з тим, слід зазначити, що особливості функціонування відповідних політичних інститутів залежать від комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників, сукупність яких часто набуває складного взаємопов'язаного характеру. Саме тому актуальність нашого дослідження полягає у здійсненні спроби виокремити інституційні чинники публічної політичної участі вітчизняної молоді та запропонувати підходи до їх класифікації, які відображатимуть особливості взаємозв'язку між різними факторами, що впливають на функціональність політичних інститутів, діяльність яких сконцентрована на молодіжній політиці та/або взаємодії з молоддю. Водночас операціоналізація поняття «публічна політична участь» у даній статті детермінована, передусім, акцентуалізацією уваги на публічному вимірі політичних взаємодій, виражених у публічній сфері політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному науковому дискурсі тематика дослідження феномену політичної участі репрезентована у публікаціях Є. Головахи [18; 19], І. Бекешкіної [11; 18], Н. Паніної [19; 33], Г. Зеленько [22], А. Колодій [27], Ю. Шведа [38], А. Романюка [37; 38], В. Климончука [25; 26], Н. Ротар [39], С. Наумкіної [30], В. Небоженка [18] тощо. Водночас суттєві доробки у напрямі дослідження різних аспектів ролі держави у забезпеченні політичної участі молоді належать працям М. Головатого [16; 17], Є. Бородіна [12; 13], О. Каретної [24], С. Гринчишина [20] та В. Овчарової [32]. Зі свого боку, при виокремленні інституційних чинників публічної політичної участі молоді ми спираємось на класичні постулати теорій інституціоналізму та неоінституціоналізму, виражених у працях таких вчених, як Е. Гіденс [3],

Е. Дюркгейм [1], Т. Веблен [15], Т. Парсонс [8], Д. Норт [31], Г. Хелмке, С. Левітські [5], М. Оріу [4], Е. Фуруботн, Р. Ріхтер [2]. Разом з тим, при дослідженні українських реалій функціонування політичних інститутів, не менш важливим у розрізі нашої тематики дослідження є й наукові розробки вітчизняних вчених, до переліку яких, окрім частини згаданих вже вище, належать праці Г. Щедрової [40; 41], Л. Бунецького [14], Д. Зубрицької [23], М. Михальченка [29], О. Рибія [36] тощо. Своєю чергою, врахування напрацювань західних дослідників з тематики молодіжної політики, – Л. Сіуралі [10], М. Янса та К. Де Бекера [6], у поєднанні із рекомендаціями Ради Європи [9], дозволяє орієнтуватись на сучасні європейські підходи до реалізації молодіжної політики при аналізі відповідних інституційних чинників в сучасній Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність суттєвого дослідницького підґрунтя, наразі в Україні бракує комплексних досліджень, направлених на здійснення класифікації та структурування взаємозв'язків між різними інституційними чинниками, що здійснюють вплив на політичну участь молоді. Саме тому основною метою нашого дослідження є виокремлення чинників, які впливають на політичні інститути, що сприяють забезпеченню участі вітчизняної молоді у політиці, та розробити підходи до їх класифікації, шляхом визначення валідних критеріїв їх типологізації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Виходячи із сутності поставленої мети, її успішна реалізація передбачає виконання одразу декількох дослідницьких завдань, які охоплюють наступні кроки: 1) визначити основні інституційні чинники, що впливають на публічну політичну участь молоді; 2) обґрунтувати сутність найбільш дискусійних чинників, їх відмінності та доцільність розмежування одне від одного; 3) визначити особливості взаємозв'язку між окремими інституційними чинниками, які перебувають у стані безпосередньої взаємозалежності; 4) запропонувати критерії для класифікації інституційних чинників публічної політичної участі вітчизняної молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи особливості функціонування політичних інститутів, які направлені на сприяння забезпеченню політичної участі молоді, цілком очевидно, що їх діяльність залежить від комплексу чинників, які по-різному впливають на функціональність відповідних інституційних структур. Так, у ході здійснення аналізу і порівняння інституційних практик на прикладі Міністерства молоді та спорту України, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, інституту молодіжних рад, молодіжних центрів та просторів, а також інститутів громадянського суспільства, нами було визначено перелік чинни-

ків, які впливають на функціональність перелічених інституцій у контексті забезпечення публічної політичної участі вітчизняної молоді. Так, на нашу думку, до таких чинників належать:

- інституційна структура
- людський потенціал
- особливості нормативного регулювання
- політична воля
- інституційна пам'ять
- рівень інклюзивності політичних інститутів
- особливості сприйняття відповідного політичного інституту з боку різних стейкхолдерів та суспільних груп
- комунікативні ресурси
- рівень фінансування та обсяг наявних матеріальних ресурсів
- алгоритми функціонування політичних інститутів
- характер та умови співпраці із зовнішніми стейкхолдерами

Як демонструє практика, кожен із перелічених чинників має взаємопов'язаний характер, що проявляється у доповненні та повсякчас відіграванні компенсаторної ролі по відношенню одне одного. Разом з тим, беручи до уваги обмеженість допустимого обсягу статті, розглянемо найбільш принципові чинники, розрізнення та характеристика яких може потребувати додаткового пояснення. Зокрема, інституційна структура та людський потенціал політичних інститутів, що взаємодіють з молоддю, доповнюють одне одного, оскільки кожен відповідний політичний інститут одночасно характеризується як наявністю профільних відділів, так і фахівців, діяльність яких сконцентрована саме на питаннях молодіжної політики та/або роботи з молоддю. Як наслідок, на функціональність таких відділів значно впливає кількість та рівень професійності осіб, включених у його структуру. З іншого боку, невідповідність структури політичного інституту існуючим викликам та проблемам, поставленим цілям і завданням, а також компетенціям його представників так само негативно впливає на його функціональність, зокрема, здатності до виконання визначених завдань. До прикладу, загальновідомо, що у системі органів публічної влади спостерігається дефіцит кадрів, що прямо впливає на їх функціональність. Так, згідно даним Національного агентства України з питань державної служби, станом на II квартал 2024 року тільки на посадах державної служби спостерігається 34865 вакантних посад, що становить 17,55% штатного розпису всіх посад державної служби в Україні [21]. Не оминає проблема дефіциту кадрів і структурні підрозділи місцевих органів влади, які відповідають за взаємодію з молоддю – на нашому досвіді, часто такі відділи та управління вимушені делегувати виконання своїх завдань, що входять до зони

їх безпосередньої відповідальності, самій молоді, яка звертається із певним запитом. Водночас проблема дефіциту людського потенціалу поширюється також і на молодіжні ради й інститути громадянського суспільства, що часто є наслідком відсутності, нестачі або дисбалансу мотивуючих компонентів, виражених і на матеріальному (матеріальна винагорода команди), і на емоційно-психологічному рівні (отримання позитивних вражень та емоцій від спільної діяльності). Зі свого боку, зворотній вплив структури на реалізацію людського потенціалу, на нашу думку, найбільш красномовно можна прослідкувати на прикладі діяльності окремих молодіжних рад – існують випадки, за яких після формування нових скликань затверджувались не повною мірою коректні структура та розподіл повноважень, що в подальшому призводило до втрати мотивації та виникнення розчарувань навіть з боку найбільш спроможних членів молодіжної ради.

Співвідношення інституційної пам'яті та алгоритмів функціонування політичних інститутів як двох окремих, але взаємопов'язаних між собою чинників, базується на наявності декількох відмінних між цими категоріями аспектів. Погоджуючись із напрацюваннями Г. Щедрової, ми визначаємо інституційну пам'ять як здатність системи врядування зберігати накопичену інформацію про минулі політичні практики, включно з оцінкою дій, рішень, їх наслідків, що у вигляді досвіду знаходить продовження у процесі подальшої реалізації політики [40]. Таким чином, інституційна пам'ять може суттєво впливати на алгоритми роботи політичних інститутів, однак водночас, не є тотожною цьому чиннику. Це пов'язано з тим, що, по-перше, алгоритми функціонування політичних інститутів залежать не тільки від інституційної пам'яті, а й норм, які поширюються на відповідний політичний інститут і мають змінюваний характер. По-друге, існуючі алгоритми функціонування політичних інститутів можуть виступати не тільки об'єктами, а й суб'єктами впливу, що впливають на трансформацію інституційної пам'яті відповідного політичного інституту. По-третє, у реальних умовах політичні інститути можуть перебувати у процесі не тільки внутрішньо спричинених, а й зовнішніх трансформацій. Наприклад, зміна функціонального навантаження або постановка принципово нових завдань перед відповідним політичним інститутом може так само призводити до усталення нових практик роботи та алгоритмів, які є новими для відповідного політичного інституту. Звідси, включно із попередніми аргументами, й впливає, на нашу думку, доцільність виокремлення алгоритмів роботи як окремого виду інституційних чинників, – який, разом з тим, виступає у взаємозв'язку із наявною інституційною пам'яттю, структурою, людським потенціалом

лом та особливостями нормативного регулювання кожного окремого політичного інституту.

Розгалуження особливостей сприйняття відповідних політичних інститутів з боку різних стейкхолдерів та суспільних груп, а також комунікативних ресурсів на два окремі чинники, здійснене за результатами нашого дослідження, базується на доведенні припущення про розмежування даних компонентів за кількісним і якісним вимірами. Так, особливості сприйняття відображають ставлення різних сторін до відповідного політичного інституту, сформоване внаслідок досвіду взаємодії та/або отримуваної інформації щодо нього. Своєю чергою, комунікативні ресурси є сумою потенційних можливостей для здійснення потенційних взаємодій, вираженої у можливостях політичного інституту здійснювати зовнішню комунікацію. Іншими словами, комунікативне поле відображає кількість можливих комунікативних альтернатив, в той час як характер сприйняття політичного інституту ззовні безпосередньо впливає на їх якість. Безперечно, комунікативне поле та характер сприйняття політичного інституту діють разом, доповнюючи одне одного. Крім цього, потрібно розуміти, що обидва чинники перебувають у динаміці, за якої перший розширюється або звужується у процесі діяльності політичного інституту, а другий – набуває трансформацій внаслідок наявної інформації та взаємодій.

До переліку інших чинників, які, на нашу думку, можуть потребувати додаткової характеристики, поряд з комунікативним полем та зовнішнім сприйняттям, належить також характер та умови співпраці із зовнішніми стейкхолдерами. Зокрема, якщо особливості зовнішнього сприйняття з боку окремих стейкхолдерів впливають на їх поведінку стосовно відповідного політичного інституту, то досягнуті умови і характер співпраці виступає процесуальним компонентом, який впливає безпосередньо на процес та у процесі функціонування політичного інституту. Наприклад, зобов'язання, укладені угоди, а також стандарти та вимоги міжнародних партнерів можуть мати прямий вплив на діяльність різних організаційних структур, політичних інститутів і державних органів. У даному контексті можемо пригадати систематичний вплив європейських рекомендацій на процеси реформування молодіжної політики, що призвело до формування нових та посилення наявних підходів, які сприяють залученню та підвищенню спроможності молоді брати участь у суспільно-важливих процесах. Таким чином, міжнародна співпраця стала одним із ключових факторів, що привели до змін у державній політиці та вплинули на функціонування політичних інститутів. Іншим прикладом є випадок, коли представники державної влади адвокатавали включення окремих реформ до програми Ukraine Facility, оскільки їх самостійна ре-

лізація Україною в поточних умовах не отримала б підтримки парламенту та окремих центральних органів виконавчої влади. Однак внесення цих реформ до міжнародного плану допомоги Україні стало вагомим аргументом на користь їх прийняття депутатами та членами уряду. Відтак, зовнішня співпраця може мати значний вплив як на окремі політичні інститути, так і на функціонування держави загалом.

Аналізуючи, синтезуючи, оцінюючи та порівнюючи усі виокремлені інституційні чинники, постає питання, яким чином можливе здійснення їх класифікації? Адже саме класифікація сприяє впорядкуванню мислення та наявних даних зокрема, що дозволяє у майбутньому здійснювати подальші дослідницькі кроки, спираючись на вже побудовані інтелектуальні конструкти. Тож, керуючись принципами застосування методів політологічного дослідження [7], пропонуємо наступні критерії класифікації інституційних чинників публічної політичної участі молоді:

Як ми бачимо, кожен з пропонованих критеріїв відображає різні варіанти класифікації визначених чинників. Так, під формальними інституційними чинниками ми розуміємо як такі, що підпорядковані певним правовим і нормативним вимогам, а також спираються на чітко встановлені процедури та алгоритми. З іншого боку, неформальні чинники базуються на внутрішній культурі політичного інституту, досвіді й суб'єктивному сприйнятті та, як правило, не регулюються нормативними документами. Зокрема, на нашу думку, до таких чинників належать людський потенціал, політична воля, інституційна пам'ять, комунікативні ресурси, а також особливості зовнішнього сприйняття відповідного політичного інституту.

Здійснення прямого та непрямого впливу на публічну політичну участь молоді визначаються логікою такого впливу – якщо чинник безпосередньо впливає на взаємодію з молоддю, такий вид впливу вважається прямим. Іншою ситуацією є вплив опосередкований, за якого певний чинник спочатку впливає на сам політичний інститут, і надалі, через такий вплив, виступає вторинним фактором впливу на участь молоді у публічній політиці. Відповідно, чинниками непрямого впливу можуть бути особливості зовнішнього сприйняття, комунікативні ресурси, характер та умови співпраці із зовнішніми стейкхолдерами тощо. Разом з тим, дискусійності набуває питання однозначного визначення особливостей нормативного регулювання політичного інституту як чиннику первинного або вторинного впливу, оскільки різні юридичні норми можуть мати різний прояв. Адже частина з них впливають ззовні, в той час як інші норми ухвалюються самим політичним інститутом і можуть впливати безпосередньо на молодь. Водночас наша позиція зводиться до

Критерії класифікації інституційних чинників публічної політичної участі молоді

Критерій	Перелік чинників
Зовнішні / внутрішні чинники	Внутрішні: інституційна структура, людський потенціал, політична воля, інституційна пам'ять, алгоритми функціонування, рівень інклюзивності політичних інститутів
	Зовнішні: особливості нормативного регулювання, фінансові та комунікативні ресурси, зовнішнє сприйняття, характер та умови співпраці із зовнішніми стейкхолдерами
Формальні / неформальні чинники	Формальні: інституційна структура, особливості нормативного регулювання, рівень фінансування, алгоритми функціонування політичних інститутів, характер та умови співпраці із зовнішніми стейкхолдерами
	Неформальні: людський потенціал, політична воля, інституційна пам'ять, комунікативні ресурси, особливості зовнішнього сприйняття
За видом впливу на публічну політичну участь молоді (прямий/непрямий вплив)	Прямі: інституційна структура, людський потенціал, особливості внутрішнього нормативного регулювання, політична воля, інституційна пам'ять, рівень інклюзивності, рівень фінансування, алгоритми функціонування політичних інститутів
	Непрямі: особливості зовнішнього сприйняття, зовнішнє нормативне регулювання, комунікативні ресурси, характер та умови співпраці із зовнішніми стейкхолдерами
Матеріально-виражені та нематеріальні чинники	Матеріальні: рівень фінансування та обсяг наявних матеріальних ресурсів, людський потенціал
	Нематеріальні: інституційна структура, політична воля, інституційна пам'ять, комунікативні ресурси, рівень інклюзивності, особливості зовнішнього сприйняття
Функціональні / контекстуальні	Функціональні: інституційна структура, алгоритми функціонування, людський потенціал, особливості нормативного регулювання, інституційна пам'ять
	Контекстуальні: рівень фінансування та обсяг наявних матеріальних ресурсів, особливості зовнішнього сприйняття, комунікативні ресурси, характер та умови співпраці із зовнішніми стейкхолдерами
За рівнем стабільності	Більш стабільні: інституційна структура, інституційна пам'ять, нормативне регулювання, алгоритми функціонування
	Вимагають менше часу на трансформацію: політична воля, рівень інклюзивності, комунікативні ресурси, обсяг фінансування, характер та умови співпраці із зовнішніми стейкхолдерами

думки, що у цьому контексті визначення прямого або непрямих впливів зводиться до діяльнісного рівня: за таких умов нормативне регулювання виступає непрямим чинником, в той час як прямим є безпосередні алгоритми роботи, налагоджені політичним інститутом на основі врахування вимог правового поля.

Іншим підходом до класифікації інституційних чинників публічної політичної участі молоді є їх розмежування на критерій функціональності та контекстуальності. Функціональні чинники, на відміну від контекстуальних, є факторами впливу, які базуються на внутрішніх умовах функціонування політичних інститутів та їх взаємодії з молоддю. Зі свого боку, контекстуальні чинники залежать від широкого соціального, політичного, економічного чи культурного контексту. Наприклад, політичний контекст впливає на роботу політичного інституту ззовні – як з позиції загальної концепції політичного курсу, визначеного державою та суспільством, так і конкретних стратегічних цілей і показників, досягнення яких визнано

необхідним на політичному рівні. Саме тому ми схильні відносити до контекстуальних чинників зовнішнє сприйняття політичного інституту, адже зазначений фактор так само не тільки впливає на політичні інститути ззовні, й формується на основі наявних в інформаційному полі контекстах.

Наостанок, розглянемо класифікацію за рівнем стабільності – у цьому ключі під стабільністю мається на увазі рівень змінюваності відповідних інституційних чинників за різні проміжки часу. Відповідно, даний критерій розподіляє чинники на такі, що вимагають більшого або меншого часу на власну зміну. Зокрема, цілком очевидно, що трансформація інституційної структури є більш тривалим процесом, ніж зміна політичної волі його дійових осіб (яка може набувати різних проявів у рамках окремих ситуацій). Відповідно, і загальна структура політичного інституту зазвичай характеризується більшою стабільністю, ніж елементи, які більшою мірою піддаються короткотривалому впливу (комунікативні ресурси, обсяг фінансу-

вання, характер та умови співпраці із зовнішніми стейкхолдерами).

Висновки. Таким чином, визначені інституційні чинники публічної політичної участі молоді можуть бути класифіковані одразу за цілим комплексом критеріїв, що відображає багатосторонність сучасних політичних інститутів, які взаємодіють з молоддю. Разом з тим, використання пропонованих підходів може сприяти впорядкуванню осмислення взаємозв'язків між різними чинниками впливу, що може сприяти як подальшим дослідженням окремих факторів інституційного впливу, так і форм проявів їх взаємодії. Водночас дискусійним може залишатися питання

здійснення класифікації певних інституційних чинників за окремими критеріями, як, наприклад, нормативного регулювання за вираженістю впливу, що пояснюється багатосторонністю існуючих алгоритмів впливу окремих компонентів. Це, своєю чергою, вказує на актуальність подальших наукових розвідок у цьому напрямі, як таких, що направлені на поглиблення вже наявних теоретичних напрацювань, так і проведення емпіричних досліджень, орієнтованих на дослідження проблемного і перспективного виміру функціонування відповідних політичних інститутів у контексті сучасних реалій розвитку вітчизняної молодіжної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Durkheim E. The division of labor in society. NY: The Free Press. 1984. P. 575.
2. Furubotn E., Richter R. Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics (2nd ed.). The University of Michigan Press, Michigan, USA, 2005. DOI: <https://doi.org/10.3998/mpub.6715>
3. Giddens E. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. University of California Press, 1984. 402 p.
4. Hauriou M. Principes de droit public. DALLOZ edition. 2010. 760 p.
5. Helmke G., Levitsky S. Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*. 2004. Vol. 2, Issue 04. P. 725–740.
6. Jans M., De Backer K. Youth (work) and social participation. Elements for a practical theory. Flemish Youth Council YePI, 2002.
7. Manheim J., Richard C., Rich R., Willnat L., Brians C. Empirical Political Analysis: Research Methods in Political Science (6th Edition). Longman. 2005. 448 p.
8. Parsons T. The Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers. Glencoe: Free Press, 1937. P. 60.
9. Recommendation CM/Rec(2015)3 of the Committee of Ministers to member States on the access of young people from disadvantaged neighbourhoods to social rights. Council of Europe. 2015. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c46f7
10. Siurala L. A European framework for youth policy. Directorate of Youth and Sport Council Publishing. 57 p. URL: <https://rm.coe.int/european-framework-for-youth-policy-eng/16809096b6>
11. Бекешкіна І. Політична залученість громадян. URL: <https://npu.edu.ua/images/fbfiles/files/12.pdf>
12. Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра істор. наук. Дніпропетровськ, 2007. 36 с.
13. Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.). Дніпропетровськ, 2008. 429 с.
14. Бунецький Л. Інституціональна проблематика в сучасній політичній науці: аналіз феномена «політичний інститут». *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2011. Вип. 1. С. 140–148.
15. Веблен Т. Теорія дозвольного класу. Київ: Прогрес, 2014. 205 с.
16. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. К.: Наукова думка, 2003. 236 с.
17. Головатий М. Ф. Підготовка молодіжної політичної еліти як дійовий засіб розвитку політичного консенсусу. *Наукові праці МАУП*, 2007. Вип. 2(16). С. 68–73.
18. Головаха Є. І., Бекешкіна І. Е., Небоженко В. С. Демократизація суспільства і розвиток особистості. Від тоталітаризму до демократії. К.: Наук. думка, 1992. 126 с.
19. Головаха Є., Паніна Н. Пострадянська деінституціоналізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. № 4. С. 16–17.
20. Гринчишин С. С. Молодіжна політика в Україні в сучасних умовах суспільного розвитку. *Менеджер: Вісник Донецького державного університету управління. Серія «Державне управління»*. 2019. Т. 82. № 1. С. 143–149. DOI: 10.35340/2308-104X.2019.82-1-13
21. Дашборд щодо кількісного складу державних службовців в Україні. Офіційний сайт Національного агентства України з питань державної служби. URL: <https://nads.gov.ua/test?v=66de8f59549ff> (дата звернення: 14.09.2024)
22. Зеленько Г. Політична участь як показник якості політичного режиму. Прикладна політологія: навчальний посібник; за ред. В. Горбатенка. К.: Академія, 2008. 472 с.

23. Зубрицька Д. Інститут політичної опозиції в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія*. 2010. Вип. 15. С. 141–144.
24. Каретна О. О. Механізми сучасної державної молодіжної політики України: еволюція та тенденції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук. Одеса, 2012. 17 с.
25. Климончук В. Історичні форми політичних свобод: антропологічний та інституційний виміри (теоретико-методологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.01. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2013. 37 с.
26. Климончук В. Політична участь громадян України як вияв антропологічного виміру свободи. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4. С. 80-91.
27. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. Львів: Червона Калина, 2002. 276 с.
28. Матухно Г. Р. Інституціоналізація молодіжної політики в Україні як чинника впливу на рівень публічної політичної участі молоді. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. №45. С. 164-170. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v045.2023.28>
29. Михальченко М., Михальченко О. Трансформація політичних інститутів України: новітні проблеми й тенденції. *Віче*. 2013. № 6. С. 22–24.
30. Наумкіна С. М. Позасистемні форми політичної участі як відповідь на кризу діючої соціальної системи. *Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «Гуманітарний всесвіт: люди, ідеї, події»*. Львів, 2015. URL: <http://ubgd.lviv.ua/moodle/mod/folder/view.php?id=8329>
31. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки; пер. з англ. І. Дзюб. К.: Основи, 2000. 198 с.
32. Овчарова В. С. Нормативно-правове регулювання соціальної роботи із залучення молоді до волонтерської діяльності в сучасних умовах. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. № 4 (133). С. 7–14. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2020-4-1>
33. Паніна Н. Українське суспільство 1994–2005: соціологічний моніторинг. К.: ТОВ «Видавництво Софія», 2005. 160 с.
34. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України (у редакції від 02.06.2021 р.): Постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2021 року № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF/ed20210602#Text>
35. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року: Указ Президента України від 2 березня 2021 року № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
36. Рибій О. Неформальні політичні інститути: сутність, класифікація, результати діяльності. *Політичний менеджмент*. 2011. № 1. С. 34–42.
37. Романюк А. Порівняльний аналіз основних форм політичної участі громадян країн Західної Європи. *Віче*. 2008. № 1. С. 44–47.
38. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика. Львів: ЦПД «Астролябія», 2005. 366 с.
39. Ротар Н. Ю. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду. Чернівці: Рута, 2007. 472 с.
40. Щедрова Г. П. Інституційна пам'ять: концептуалізація в політологічному дискурсі. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. Вип. 5. С. 17–22.
41. Щедрова Г. П. Інституціональна еволюція державної молодіжної політики в Україні. *Науковий журнал «Politicus»*. 2020. № 5. С. 113–119.